Μια πόλη στη λογοτεχνία

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

Επιλογή κειμένων: Γιάννης Ξανθούλης
Φωτογραφίες: Ara Güler

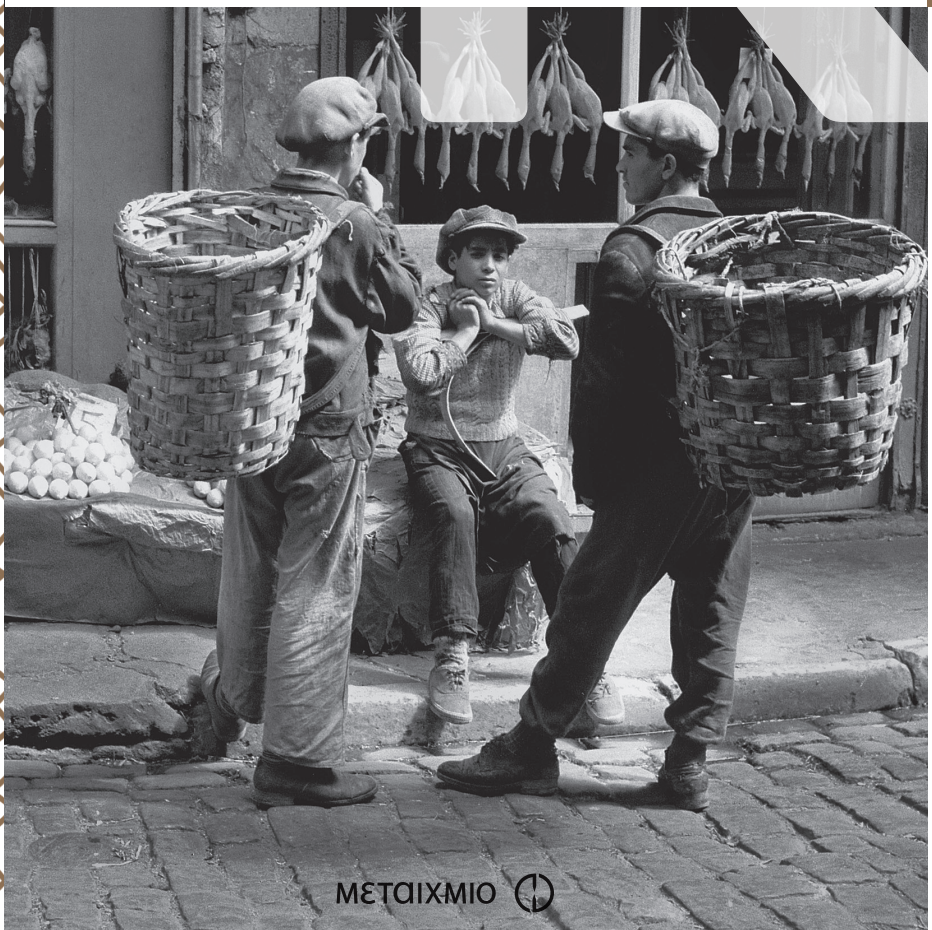

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ 12

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΟΛΟΓΟΥ: ΑΠΟΔΩ ΠΑΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ... 13

Istanbul, Βασιλικη Παπαγεωργιου 27

Ο Μάης του ψηφιδωτού θρήνου, Tzon Φριλι 29

Όταν η ημισέληνος ορέχτηκε την πανσέληνο, Tzon Φριλι 39

Πρόβα τζενεράλε εις άπταιστον λατινική...
(αφήγηση του Μπαουντολίνο), Ουμπερτο Εκο 47

Αφιγιέτ ολσούν θα πει... καλή όρεξη, Μαριαννα Γερασιμου 53

Το διαχρονικό «Χιουνκιάρ μπεγεντί»
(Η Μαριάννα Γερασίμου στα άδυτα της μελιτζάνας), Μαριαννα Γερασιμου 59

Ο Θεόφιλος Γκωτιέ πηγαίνει στο παζάρι, Θεοφιλος Γκωτιε 61

Όταν ο Ζουλφού Λιβανελί πεζοπορεί σε άλλους αιώνες, Ζουλφου Λιβανελι 77

Και η Λωξάντρα στο πόστο της, Μαρια Ιορδανιδου 85

Ο Γεώργιος Ζαρίφης μελετά τις φωτιές, Γεωργιος Α. Ζαριφης 91

Ξημέρωμα του Σεπτέμβρη στα 1876, Michel De Grèce 99

Οι αγαπησιάρικες μύγες της Χαλιντέ Εντίπ Αντιβάρ, Χαλιντε Εντιπ Αντιβαρ 105

Η κυρία Καζάν (ναι, του Ελία) εμπνέεται απ' τη Χαλιντέ Εντίπ Αντιβάρ,
Φρανσες Kazan 111

Μικρή ανάπαυλα στο Γαλατάσαραϊ Χαμαμί, Ελενα Μοσχιδη 115

«Φαχισέ τσίκα». Η «οροσπού» με την ελληνική καρδιά, Θωμας Κοροβινης 119

Ο Λεωνής μπαίνει μελαγχολικά στην ιστορία..., Γιωργος Θεοτοκας 125

Μικρή στάση εις την «Ωραίαν του Πέραν», Τυμφρηστος 133

Στην Πόλη της Ελένης Χαλκούση, Ελενη Χαλκουση 139

Τουρκικά για Ζαππειάδες, Ελενη Χαλκουση 143

Ο καλός μας ο Αζίζ Νεσίν, Aziz Νεσιν 147

Απ' τις παιδικές αναμνήσεις του, Aziz Νεσιν 153

Ο δρόμος είχε τη φριχτή του Ιστορία, Aziz Νεσιν 161

Ψυχρό αεράκι πάνω απ' την Πόλη του '60, Γιωργος Βαλασιαδης 169

Σινεμά στην Πόλη, Σουλα Μποζη 173

Για την Αλίκη..., Ορχαν Τουρκερ 181

Το βλέμμα βουτά στον Χαλίτς (Κεράτιο) και πάει αντίκρυ, Νεντιμ Γκιουρσελ 185

Ο θησαυρός του «Σακάτ-παζαρί», Θωμας Κοροβινης 191

«Ταμάμ». Πες το κι έγινε..., Μινως Μαρκακης 197

Κατεργασμένος Ευρωπαίος στο κάτεργο του χαμάμ, Marc-Édouard Nabe 201

«Όταν στερέψουν τα νερά θα είναι η καρδιά μου μαύρη», Ορχαν Παμουκ 211

Εκείνος που είδε τον Τούρκο στον κήπο, Γιαννης Ξανθουλης 217

Στη γέφυρα του Γαλατά, Βασιλικη Παπαγεωργιου 223

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΩΝ ΑΝΘΟΛΟΓΟΥΜΕΝΩΝ 225

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ 230

557
410

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΟΛΟΓΟΥ

Αποδώ πας στην πόλη...

ΠΟΛΥΠΑΘΗ, ΠΟΛΥΒΟΥΗ, ΠΟΛΥΜΟΡΦΗ, ΠΑΝΕΜΟΡΦΗ, ελκυστικής ασχήμιας, αξεπέραστη, Βασιλεύουσα, «Aziz Istanbul», τελικά μια απ' τις πέντε συγκλονιστικότερες πολιτείες που έστησαν οι άνθρωποι για να εμπαίξουν αναιδώς το θείον δέος... και τα κατάφεραν. Οι άλλες τέσσερις που ξέρω είναι το Παρίσι, η Νέα Υόρκη, όμως σταματώ εδώ. Δεν έχει εξάλλου ιδιαίτερη σημασία να κατονομάσω πολιτείες ιδιοτελούς κάλλους. Η Κωνσταντινούπολη συγκεντρώνει μπόλικα πάθη, με κορυφαίο αξεπέραστο βίτσιο την άλωση.

Από τότε που η Ιστορία φέρει τους Μεγαρείς να εγκαθιδρύουν την αποικία τους, μέχρι σήμερα, που αποτελεί την πλέον οξύμωρη κορόνα στα όρια της υστερίας ανατολικών και δυτικών προθέσεων, η Κωνσταντινούπολις-Ιστανμπούλ παραμένει ένα μνημείο ερωτικής συντριβής όλων ανεξαιρέτως των εραστών της. Ρωμαίοι, Βυζαντινοί, Οθωμανοί, πονηροί έποικοι της Δύσης, μαυροθαλασσινοί εμιγκρέδες, Ορθόδοξοι, Καθολικοί, Ιουδαίοι και Μουσουλμάνοι, προτεστάντες, απαξάπαντες ενέδωσαν στη γοητεία μιας γεωγραφίας καταστροφικής για όλα τα θρησκευτικά δόγματα, αφού οι κάτοικοί της παρασύρθηκαν απ' το tempo ενός έρωτα αλμυρού και εξαίσια μοναδικού.

Αυτή ακριβώς την αίσθηση άπειροι σημαντικοί και μικρόνοες ποιητές και συγγραφείς προσπάθησαν να αποτυπώσουν σε κείμενα αληθινής όσο και εσφαλμένης κατάθεσης. Γιατί η Πόλη αυτή διαρκώς αναγεννάται και μεταλλάσσεται, επιβλητικά απρόσιτη, ξεγελώντας την κοινή λογική και την περιχαρακωμένη σοφία των λογίων.

Ούτε η πορφυροσεβάσμια σκυταλοδρομία των Βυζαντινών ούτε η γλυκοσέρτικη οσμανλίδικη δυσωδία ούτε ο ιδιότυπος φωτεινός της Μεσαίωνας κατάφεραν να απαλύνουν την τύποις επτάλοφο μοίρα της. Εκατονταπλασίασε φουριόζα τους λόφους της, επεκτάθηκε θηριωδώς προς την ευρωπαϊκή και ασιατική της επικράτεια, και τώρα, αφού ξεπέρασε τη μετακεμαλική επαρχιακή της «υποβάθμιση», ξανασηκώνει κεφάλι ως Μητρόπολη με υποβόσκουσες φήμες να ρημαχτεί από σεισμούς και παλιρροϊκά κύματα διανθισμένα με αφρόψαρα και κατάλοιπα πετρελαιοφόρων. Ψέματα ή αλήθεια δεν έχει πια σημασία. Μέσ' από θρύλους, ευχές και κατάρες επέζησε πλάθοντας το ριζικό της όσο καμιά άλλη πολιτεία του πλανήτη. Πλύθηκε με αίματα και ιώδια, αποδεκάτισε φυλές χριστιανικές, ισλαμικές κι όλων των ειδών «απίστους», κατακάηκε πρόθυμα από κατακτητές σοβαρούς κι επιπόλαια φανατισμένους με στοιχήματα, έθρεψε όνειρα και πόθους ευσεβείς, ασεβέστατη ούσα, μαρμάρωσε τους βασιλείς, αμπάρωσε τους μύθους σε τεμένη κι εκκλησιές καταδικασμένες στην αιώνια μνήμη, κουρέλιασε το ηθικό των Ελλήνων κι αμαύρωσε στο όνομα του Μωάμεθ εσαεί το διαβατήριό της για τον Παράδεισο (στα τουρκικά cennet).

Ναι, η Κωνσταντινούπολη-Ιστανμπούλ δεν έχει ελπίδες, παρά τα τόσα αγιωτικά της εύσημα, να διεισδύσει σε προπαγανδι-

σμένους γαλήνιους παραδείσους. Οι ποιητές που ασχολήθηκαν με τη χρονογραφική της απελπισία καταρρακώθηκαν γρήγορα από επόμενες γενιές ποιητών, κι εκείνοι από άλλους που έβλεπαν τα πράσινα θεριά του Βοσπόρου να καταβροχθίζουν το παρελθόν και να το ξερνούν ως παρόντα χρόνο αλώβητο από ιστορικές συγκινήσεις.

Τι είναι τελικά αυτή η Πόλη που αποτελεί ακόμη το πιο πρόσφορα συγκινητικό μας αναμάσημα, την πιο εκκρεμή, ανέλπιδη εθνική μας τύψη; Ποιος ν' απαντήσει όμως, φίλε μου.

...Τα σκέφτομαι ανάσκελα στα θερμά μάρμαρα των πιο ανυπόληπτων τουριστικά χαμάμ κάθε φορά που την επισκέπτομαι με ανησυχία πρωτάρη ταξιδιώτη προσκυνητή και γελώ. Μ' αρέσει να χάσκω εκεί στη θερμόπληκτη ηδονική συνέχεια του χρόνου αναλογιζόμενος πόση ζωή και θάνατο ανάθρεψε ο μεγάλος μνησίκακος ουρανός της.

Γιατί ο ουρανός της Πόλης μνησικακεί όταν τον παρατηρείς επαγγελματικά, είτε είσαι παραμυθάς είτε επιστήμονας ιστορικός είτε ψαράς καλκανιών, σκουμπριών και φαντασμάτων πνιγμένων παλλακίδων του Τοπ Καπού. Για να νιώσεις τη σαγηνευτική αρρυθμία της ματαιόδοξης άρρωστης καρδιάς της, αφέσου ή προσποιήσου το θαυμαστή του άχρονου που τη διακατέχει επιμελώς.

Χτισμένη πάνω σε χώματα φωσφορίζοντα από κόκαλα πατριαρχών και ιερόσυλων, επικροτεί το δίκιο του αλωμένου. Είναι ίσως το μόνο δίκιο που διαισθάνεσαι ότι έχει υποστεί επιμελή επεξεργασία απ' τις συντεχνίες των ερωτευμένων μελαγχολικών. Κι ας την καταπατούν μοντέρνοι αρχιτεκτονικοί ρυθμοί και πρωτεϊνούχα στίφη τουριστών κατάπληκτων από τις «αντιθέσεις» κι

από την ανισόρροπη μεγαλοσύνη της φτώχειας σε σχέση με τα πλούτη των τωρινών σουλτάνων της, όπως ο Κοτς και ο Σαπαντζί.

Στο χαμάμ ξεροψήνεται ευχάριστα η πλάτη μου, η ελαττωματική ακοή μου μετρά τους παραδοσιακούς ήχους απ' τα τάσια που αδειάζουν τις μαρμάρινες γούρνες, ονειρεύομαι το παλιό κάλλος που ίσως και να 'ναι μια επινόηση των μύθων της Πόλης. Όλα μπορεί να 'ναι ίδια και στάσιμα εκεί μέσα από τα χρόνια τού κατ' επίφαση «Πορθητή» Μωάμεθ του Β΄. Το νερό δεν πίνεται. Παραγγέλνω «Bir soğuk su». Σε φιάλη κρύο νερό. Έχουν κι απλό και «madensuyu», δηλαδή «μεταλλικό», σε ψυγεία ηλεκτρικά πια. Βάλαν' και σάουνες στα χαμάμ για ευκολία, τα τελευταία χρόνια. Όλα τα άλλα όμως είναι ίδια. Τα βαριά ανδρικά πόδια, οι κινήσεις, οι ώμοι που γέρνουν όταν τους ξύνουν με τον «κεσέ», οι λουτράρηδες, τα ριγωτά πανιά γύρω απ' τη μέση, το τελετουργικό τύλιγμα της πετσέτας στο κεφάλι, οι ευχές «χαϊρλί ολσούν...».

Ιεροτελεστίες αιώνων, που τις ανακαλύπτω στα κείμενα προσκυνητών της Πόλης, ειδικά στου Πιερ Λοτί, που τελικά υπέκυψε ως απόλυτος «οθωμανιακός» και παρέμεινε ίσαμε το τέλος φανατικός δέσμιός της, αλλά και στου Θεόφιλου Γκωτιέ, που επισκέφτηκε την Κωνσταντινούπολη περίπου στα χρόνια του Κριμαϊκού πολέμου, κι άλλων κι άλλων...

Φυσικά οι σημερινοί παλαιοί καθαρόαιμοι κάτοικοι της Ιστανμπούλ έχουν να προσάψουν πάρα πολλά σε κάθε είδους νεωτερισμό. Άλλαξαν πολλά. Από συνήθειες μέχρι δρόμοι και λεωφόροι και κτίρια. Ό,τι πρόλαβε απ' την παλιά Κωνσταντινούπολη αποτύπωσε ο φακός τού αρμενικής καταγωγής κορυφαίου φωτογράφου Ara Güler, κι όποιος νοιάζεται θα τα βρει σε ένα καταπληκτικό άλμπουμ με ασπρόμαυρες φωτογραφίες για την «Eski

Istanbul». Αποτύπωσε καλντερίμια, ανηφόρες, ταφικά μνημεία και «ahşap», δηλαδή τα χαρακτηριστικά ξύλινα τούρκικα σπίτια, ευάλωτα στις πυρκαγιές ανέκαθεν. Και πρόσωπα βασανισμένων τύπων των λιμανιών και χανούμισσες με γιασμάκια, ανήσυχες απ' την αδιακρισία του φακού.

Επειδή προσαρμόστηκα σε όλων των ειδών τις περιπλανήσεις της Πόλης, τολμώ να πω ότι ακόμη βρίσκεις τέτοια σημάδια αλλοκαιρινά και ανθρώπους σμιλεμένους απ' το παρελθόν, κυρίως άτομα φερμένα απ' την Ανατολία για μια «καλύτερη τύχη» στη Βασιλεύουσα. Οι «καλές τύχες» όμως περπατούν με τα δεκανίκια της φρέσκιας ατσιδοσύνης που διέπει τους νόμους της τρέχουσας ζωής, αλίμονο.

Στην παλιά Κωνσταντινούπολη των Βυζαντινών και των Σουλτάνων, ανάμεσα στην Αγια-Σοφιά, το τέμενος του Σουλεϊμάν, το παλιό παζάρι, το Καπαλί Τσαρσί, τα τείχη, την περιοχή Φατίχ κι ως πέρα πέρα στις Βλαχέρνες, με την Προποντίδα απ' τη μια και τον Κεράτιο απ' την άλλη, εκεί είναι η ψυχή των θρύλων. Των παλιών θρύλων με την υποψία της οδύνης να υπερίπταται ακόμη πάνω απ' τα σεργιάνια των αξιοθέατων.

Ο Ορθόδοξος Πατριάρχης συντηρεί τη συρρικνωμένη αξιοπρέπειά του μες στο λυπημένο εμβαδόν του Φαναρίου. Όμηρος μιας γειτονιάς-φάντασμα, που κάποτε ήκμαζε τρέφοντας ελπίδες ή εμπορευόμενη τους δαίμονες των Φαναριωτών. Σήμερα ένα τσίγκινο δάσος από μπουριά και άπλετη μιζέρια χαρακτηρίζουν την άλλοτε κυψέλη ιδεωδών και σχεδίων. Κι έτσι είναι οι περισσότερες γειτονιές γύρω απ' τον Κεράτιο, που επιμένει να τρέφει χαμσιά κι άλλα μικρόψαρα για τηγάνι.

Οι κασέτες με τη φωνή των ιμάμηδων στις καθορισμένες ώρες

της προσευχής διαταράσσουν άλλες φωνές, λιγότερο μουσικές. Σαν κλάμα παρακαλετό βγαίνει η φωνή απ' τα μεγάφωνα των μιναρέδων για να ταράξει τους γεροντότερους. Ύστερα ένα αντρικό μπουλούκι πιστών πλένει ποδάρια και πρόσωπο πριν πατήσει το τρυφερό πέλος των χαλιών του τζαμιού. Την ίδια στιγμή που οι ευλαβείς διπλώνονται στα τεμένη, στα απειράριθμα κουρείο οι νέοι με ρυθμική υπόκρουση κάποιου τελευταίου σουξέ του Ταρκάν ξυρίζουν το σβέρκο. Και οι φούρνοι ξεπετούν το νόστιμο ψωμί και απορώ πώς πετυχαίνουν τέτοια νοστιμιά, αν και πρόκειται για ψωμί άσπρο που σιχαίνομαι...

Δεν διαθέτω νοσταλγία για ό,τι έφυγε, για ό,τι χάθηκε. Είμαι συνειδητός κοινωνός του ενεστώτα χρόνου. Χαζεύω το πηγαινέλα των πλοίων ανάμεσα στις ακτές του Βοσπόρου. Είμαι ένας ιδιότυπος συγγενής αυτοκρατόρων που συμπεθέριασε με σουλτανάτα και γάνωσε τη νοσταλγία του για οτιδήποτε εκτυλίσσεται μπροστά του αμέσως. Χορταίνω με εικόνες τού σήμερα, όσο σημερινό μπορεί να 'ναι το ιστορικά επιλήψιμο σήμερα στην Ιστανμπούλ. Με συναρπάζει η αέναη διαφθορά και φθορά, που περιφρονεί τη λογική των μνημείων. Όλη η Πόλη μνημείο και μνήμη υπό αίρεση.

Το Πέραν ωστόσο είναι... πέραν της Παλιάς Πόλης. Με τον φαλλικής επινόησης πύργο του Γαλατά, που στη ρίζα του εξακολουθούν να ακμάζουν πορνεία, όπως κι επί Βυζαντίου. Μια στροφή και βρίσκεσαι στα αδιέξοδα των κερχανέδων, κλουβιά της ηδονής με ταπετσαρίες από σπέρμα-σιντέφι της εσχατιάς του πόθου, ιδιοκτησία της μαντάμ Μανουκιάν, μιας υποδειγματικά φορολογούμενης κυρίας, που επιμένει να εκδίδει απόδειξη ταμειακή για κάθε «συνεύρεση». Φαντάζομαι πως η Μανουκιάν θα

πέθανε πια, αλλά τα μπουρδέλα συνεχίζουν την προσφορά τους μες στα ελεγχόμενα από «karakol» (αστυνομικό τμήμα) αδιέξοδα για να επιβεβαιώνεται το επιτρεπτόν της ηλικίας ή κι άλλα χειρότερα, αφού πάντα υπάρχουν άφθονοι καταζητούμενοι από τις αρχές... για λόγους αρχής.

«Το πολιτικό σκηνικό της Τουρκίας ευνόησε την Πόλη σε βαθμό καταστροφής» μου έλεγε φίλος δημοσιογράφος Τούρκος, ένα κρύο πρωινό πίνοντας εκλεκτό εσπρέσο στο καφενείο του Ara Güler —ναι, του διάσημου φωτογράφου—, δίπλα ακριβώς στο κομψό βιβλιοπωλείο των εκδόσεων της Yapı Kredi Bankası στη φημισμένη οδό του Πέραν, σημερινή Istiklal Caddesi (οδός Ανεξαρτησίας).

Κάθε λογής κατατρεγμένοι, από Κούρδους επικηρυγμένους μέχρι αριστερούς της ενδοχώρας και γενικώς «ανήσυχα πνεύματα», βρήκαν καταφύγιο στο αθεράπευτα χαώδες μωσαϊκό της Ιστανμπούλ. Κι έτσι άλλαξαν πολλά στα ήδη αλλαγμένα, φανατίζοντας ακόμα περισσότερο τη νοσταλγία των αυτόχθονων Κωνσταντινουπολιτών για την προ του 1964 Πόλη. Όταν δηλαδή είχαν ξεκινήσει οι μαζικές απελάσεις των Ρωμιών, που ζωντάνευαν το Πέραν (Beyoğlu) και άλλες δραστικά ρωμαίικες περιοχές. Οι έποικοι που ακολούθησαν γέμισαν τον τόπο «τουρκιά», εκτοπίζοντας την κοσμοπολίτικη αύρα με τα σπαράγματα της οσμανλίδικης ευγένειας.

Αυξήθηκαν οι «gecekondu», οι αυθαίρετες παράγκες της μιας νύχτας, γιγαντώθηκε η φτώχεια, στήθηκαν κεμπαμπτζίδικα ανάμεσα στα μαγαζιά με τις φημισμένες ευρωπαϊκές πραμάτειες, το ξενοδοχείο «Πέρα Παλλάς» παράγινε γραφικό, παρ' όλο το μεγαλείο των ενοίκων του —Κεμάλ Ατατούρκ, Αγκάθα Κρίστι, Γκρέ-

τα Γκάρμπο, Χεμινγουέι κι άλλοι—, χάνοντας μπόλικα απ' τα παράσημά του αφού πολυεθνικές των ξενοδοχείων έχτισαν άλλα υπερσύγχρονα με όλα τα ξιπασμένα κομφόρ της πολυτέλειας. Εξάλλου το «Χίλτον» της Πόλης είναι το πρώτο που έστησε η γνωστή αλυσίδα στην Ευρώπη τη δεκαετία του '50.

Για τρεις δεκαετίες, του '60, του '70 και του '80, η Κωνσταντινούπολη ζορίστηκε από δικτατορίες, στρατοκρατίες και κάθε είδους κοινωνικές αναταράξεις βαλτώνοντας σαν μια μελαγχολική τερατική επαρχιούπολη. Επί Οζάλ σήκωσε απότομα κεφάλι, ήδη είχε συνδεθεί με τις δυο κρεμαστές γέφυρες η ευρωπαϊκή με την ασιατική ακτή, άλλαξαν ριζικά τα πράγματα, αιφνιδιάστηκε η μιζέρια από ακραίες αρχιτεκτονικές εμπνεύσεις, οι νεόπλουτοι ανακάλυψαν απόρθητες περιοχές για να επεκτείνουν τα δαιμόνιά τους και τα δαιμόνια έγιναν δαίμονες παράλογης κλίμακας. Αποκεί και πέρα η Ιστανμπούλ των Σουλτάνων, των κεμαλικών και της πολυφωνίας των θρησκειών γίνεται και πάλι πολιτεία πρωτευουσιάνικης απεραντοσύνης, διάτρητη από προπαγανδιστές του Ισλάμ που βρίσκουν θερμότατη αποδοχή.

Οι «πιστές» τυλίγονται με μαντίλες ενός ήπιου φανατισμού, οι «μοντέρνες» ξεπερνούν κάθε προηγούμενο σε δυτικότροπη συμπεριφορά, ο Βόσπορος, ένθεν κι ένθεν, είναι πια το καίριο σημείο αναφοράς του πλούτου. Άνεμοι διεθνισμού σαρώνουν την πολιτεία των Κωνσταντίνων μαζί με τους βασικούς ανέμους, τον «lodos» (νοτιάς) και τον «poyraz» (βοριάς). Τα αξιοθρήνητα τουρκικά μελό στο σινεμά αντικαθίστανται από προχωρημένους τολμηρούς κινηματογραφιστές που σαρώνουν βραβεία στα φεστιβάλ έξω.

Τα υπό διωγμόν τάγματα των δερβίσηδων μετατρέπονται σε ατραξιόν τουριστική, η Πόλη ρετουσάρει την ακαμψία δεκαετιών,

οι ξένες μεγαλοεταιρείες ποντάρουν στην αφροδισιακή φτώχεια ιδρύοντας εργοστάσια ανάμεσα σε χωράφια ηλιοτροπίων στα πέριξ, ενώ οι τουριστικοί οδηγοί σημειώνουν πως κάπου 45.000 τραβεστί αναζητούν μια θέση στο μισοφέγγαρο με πρόεδρο (!) κάποια... Σίσσυ.

Ο... ελληνισμός αναπνέει δύσκολα. Οι αριθμοί πέφτουν και τσακίζονται στα δάπεδα των επιφανών σχολείων, τα πιο πολλά του 19ου αιώνα. Ελάχιστοι πλέον συνωθούνται ως γερασμένο εκκλησίασμα στις λειτουργίες.

Θάνατοι δυσανάλογα πολλοί έναντι των γάμων και των βαφτίσεων. Οι κολυμβήθρες σκουριάζουν, τα παράπονα περισσεύουν και οι θεοί παρηγοριούνται με ταβούκ γκιοκσού και ασουρέ. Μόνον ο Πατριάρχης συνεχίζει να ευλογεί απ' το απόθεμα ενός κύρους, που κι αυτό κρίνεται και κοσκινίζεται απ' τη μητέρα Ελλάδα — πατρίδα συχνά με γκρίζα διάθεση. Οι απελαθέντες σήμερα απ' την Καλλιθέα και τα Φάληρα νοσταλγούν αφόρητα την Πόλη που θυμούνται, όμως είναι πασιφανές πως η νοσταλγία δεν είναι πια αυτό που ήταν...

...Οι πατούσες μου καίγονται ευχάριστα καθώς ονειρεύομαι μισοναρκωμένος στο χαμάμ τη μετάλλαξη των αγγέλων σε γιουσουφάκια. Το φως λιγοστεύει πίσω απ' τους μικρούς θόλους με τους στρογγυλούς μικρούς φεγγίτες καλυμμένους με χοντρό γυαλί. Νιώθω τη χαλαρή ευεξία που θυμάμαι απ' τα χρόνια της εφηβείας στις ακρογιαλιές τουΈβρου τα καλοκαίρια. Είμαι ταξιδευτής, είμαι τακτικός επισκέπτης που αφουγκράζεται τη δύσπνοια της Βασιλεύουσας. Οι ατμοί σκεπάζουν τις πληγές της υγρασίας στους τοίχους, «ζαμανίσια» κτίσματα του 16ου, του 17ου, του 18ου αιώνα. Υπάρχουν και παλαιότερα χαμάμ. Μερικές πε-

ρίτεχνες μαρμάρινες γούρνες χρονολογούνται απ' την εποχή που πρωτάνοιξαν. Μυρίζει αποχέτευση και ασβέστη με τριαντάφυλλο. Να κι ένα τραγούδι λυπητερό απ' τη συγκομιδή της ξενιτιάς. Ξενιτεμένος λουτράρης απ' το Καϊσερί, την Καισάρεια του Αϊ-Βασίλη ας πούμε... Και ποιος δεν είναι πια ξενιτεμένος στην Πόλη;

Κι ο ταξιτζής, Λαζός απ' τον Πόντο, ν' ακούει ποντιακά πανομοιότυπα με τα δικά μας απ' το ραδιόφωνο. Μόνον η χροιά των τούρκικων ποντιακών αλλάζει. Η λύρα θρηνεί και χαίρεται το ίδιο, μα αποφεύγω να τον ρωτήσω αν προσκυνά την Παναγία Σουμελά, που θα μπορούσε. «Μεμλεκέτ;» Θέλει να μάθει από πού είμαι... Επιλέγω την Πορτογαλία ως πατρίδα μου στη διαδρομή προς το ξενοδοχείο, για ν' αποφύγω τον ενθουσιασμό του και τα «kardeşler» και την αμπελοφιλοσοφία της έχθρας-φιλίας μας. Δυστυχώς αρχίζει να μου μιλά για πορτογαλέζους ποδοσφαιριστές που αγνοώ και για την ένδοξη «Γαλατά Σαράι»... «Ιγί αξαμλάρ». Καληνυχτιζόμαστε. Αν και «Πορτογάλος», έγινα φίλος — αρκαντάς.

Η ασιατική ακτή του Βοσπόρου αστράφτει μες στο σκοτάδι. Τοπίο γνώριμο, βλέμμα άπληστο, θαυμαστικός καημός πάντα τις νύχτες στην Πόλη. Στην τηλεόραση βασανίζομαι να αποκρυπτογραφήσω τούτη τη γλυκιά συγκολλητική γλώσσα με τις μογγολικές ρίζες. Με τα διαφημιστικά σποτ τα πηγαίνω καλύτερα. Απ' τον καιρό που βάλθηκα να μιλήσω την τουρκική —αφορμή το μυθιστόρημά μου *Ο Τούρκος στον κήπο*— παιδεύομαι σαν μαθητούδι μαζί της. Επιστρέφω τακτικά, χρεωμένος με κάθε είδους αισθήματα, περπατώ υποδυόμενος ρόλους, προσθαφαιρώντας αιώνες, παραμερίζοντας συμφορές.

Επιστρέφω, κατά προτίμηση οδικώς, μέσω Εντίρνε-Αδρια-

νούπολης. Αποκεί με λεωφορείο σε δυο ώρες κι ένα τέταρτο βρίσκομαι στην Κωνσταντινούπολη-Ιστανμπούλ. Έπειτα όλα είναι τόσο εύκολα, που μ' αρέσει να τα δυσκολεύω επίτηδες...

Συνήθως φαντασιώνομαι ότι είμαι ένας άτυχος μετεωρίτης που έπεσε σ' αυτή την πόλη των «πιστών» και των «απίστων» (γκιαούρ!), εξαρτάται, βέβαια, από ποια μεριά θα το δεις. Αποκεί και πέρα δεκαπλασιάζω τις εκπλήξεις σαν απομεινάρι λογοτεχνικό, πλην ξεκομμένο απ' τα μαρτυρολόγια τύπου «Έάλω ἡ Πόλις», ή και σαν ξέφτι καλά τεκμηριωμένων ιστορικών αναγνωσμάτων, όπως ο *Μπαουντολίνο* του πολυσχιδούς Ουμπέρτο Έκο.

Γιατί η Πόλη έχει έντονα το ερεθιστικό στίγμα κάθε απειλητικού άλλοθι και δεν μου διαφεύγει πως στα θεμέλια των υπερμοντέρνων ξενοδοχείων των πέντε καταξιωμένων αστέρων κοιμούνται διαστρωματωμένοι νεκροί αδιαβάθμητου πένθους. Κάποτε όλη η περιοχή γύρω απ' την πλατεία Ταξίμ ήταν νεκροταφεία, κάτι που μου φέρνει στο νου τα εβραϊκά μνήματα της Θεσσαλονίκης που έγιναν... πανεπιστημιούπολη. Όλες όμως οι πολιτείες που έχουν φρυγανισμένα χώματα λόγω παλαιότητας ξέρουν να συνταιριάζουν τα παρελθόντα με τα μελλούμενα.

Τον τελευταίο καιρό η Κωνσταντινούπολη φωτίζεται από γραφτά αναμνησιολογικά, αισθηματικές θύμησες, πόνος κατατεθειμένος στο χαρτί αληθινός, αλλά και ιστορικά πλησιάσματα έγκυρων μελετητών, που εξερευνούν την ψηφιδωτή έλξη που ασκεί στους ανθρώπους. Για πολλούς πάλι αποτελεί αιχμηρή αφορμή να ερμηνεύσουν την Πόλη σαν εργοστάσιο ανακύκλωσης θεοτήτων. Οι Τούρκοι, μάλιστα, πρόσφατα μπήκαν στη διαδικασία να πληροφορηθούν εξονυχιστικά τα των σουλτανικών τους χρόνων, κάτι που προφανώς δεν γούσταρε ο κεμαλικός εθνικισμός.

Οι Σουλτάνοι επανέρχονται σε σελίδες ιδωμένες με ιστορική επιείκεια, στενά δεμένες με τη γεωγραφία της Πόλης, τη μοίρα και τα δεινά της. Οι συγγραφείς κάνουν συσχετισμούς, συμπληρώνουν κενά, ανακαλύπτουν τη γοητεία της πατίνας, βρίσκουν το νήμα που τους οδηγεί στην αυτοκρατορία των Οθωμανών, καίγονται να φανούν Ευρωπαίοι με διαβατήριο το κομμάτι της Ανατολικής Θράκης όπου ανήκει και η Κωνσταντινούπολη.

Οπότε δεν ήταν καθόλου εύκολο να «ανθολογήσω» κείμενα για ένα τέτοιο μέρος, που συνεχίζει να επαίρεται και να καταριέται τις αυτοκρατορίες του. Προτίμησα να βουτήξω σε λιγότερο γνωστά γραφτά συγγραφέων, που δεν ακολουθούν απαραίτητα τη θεραπεία της νόστου ή, κι αν το κάνουν, διατηρούν αμυντικές αποστάσεις, όσο μπορεί να γίνει αυτό..., κι αν τελικώς γίνεται... Σαν αιρετικός περιπατητής ξεκομμένος από το υπερβάλλον συναίσθημα της απώλειας, διασκεδαστής μάλλον όλων των φόβων και των λυγμών που κληρονομήσαμε με μισόλογα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΞΑΝΘΟΥΛΗΣ

Ο Μάης του ψηφιδωτού θρήνου

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΗΤΑΝ ΣΑΡΑΝΤΑ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΕΤΩΝ όταν έγινε αυτοκράτορας. Είχε παντρευτεί δύο φορές: την πρώτη με τη Μαγδαληνή Τόκκο, που πέθανε το 1429, και τη δεύτερη με την Ντορίνο Γκατιλούζο, η οποία πέθανε το 1442. Καμιά από τις δύο συζύγους του δεν του είχε χαρίσει παιδί κι έτσι, από τη στιγμή που ανέβηκε στον θρόνο, άρχισαν να γίνονται διαπραγματεύσεις με άλλες βασιλικές οικογένειες για νύφη, αλλά χωρίς επιτυχία.

Μετά τη στέψη του, ο Κωνσταντίνος μοίρασε το Δεσποτάτο του Μωρέα ανάμεσα στους δύο αδελφούς του, δίνοντας στον Θωμά τη διακυβέρνηση της Αχαΐας και στον Δημήτριο τον Μυστρά. Αμέσως ύστερα, ο ίδιος έφυγε από τον Μυστρά για την Κωνσταντινούπολη, όπου έφτασε στις 12 Μαρτίου 1449. Λίγο αργότερα, έστειλε αγγελιοφόρο στον Μουράτ για να του μεταφέρει τους χαιρετισμούς του και να ζητήσει να υπογράψουν συμφωνία ειρήνης.

Ο Κωνσταντίνος άρχισε τη βασιλεία του σε μια διχασμένη πόλη, όπου το μεγαλύτερο μέρος του κλήρου και του λαού διαφωνούσε ριζικά με την απόφαση της ένωσης των εκκλησιών. Ο αυτοκράτορας ήταν αποφασισμένος να υπερασπιστεί την ένωση, γιατί πίστευε ότι πρόσφερε τη μοναδική ευκαιρία για να πάρει το Βυζάντιο βοήθεια από τη Δύση, χωρίς την οποία η αυτοκρατορία ήταν καταδικασμένη. Ο κυριότερος πολέμιος αυτής της πολιτικής ήταν ο Γεώργιος Σχολάριος, ο οποίος το 1450 έφυγε από την υπηρεσία του αυτοκράτορα κι έγινε καλόγερος στη μονή Παντοκρά-

τορος, παίρνοντας το όνομα Γεννάδιος. Ο πατριάρχης, Γρηγόριος Γ΄ Μαμμής, προσπάθησε να στηρίξει τον αυτοκράτορα και ταυτόχρονα να διατηρήσει την ειρήνη στους κόλπους της εκκλησίας. Αλλά ο Γεννάδιος και άλλοι ανθενωτικοί έγραψαν και μίλησαν εναντίον της πολιτικής του με τόσο πάθος ώστε τελικά ο Γρηγόριος, μην μπορώντας να τους αντιμετωπίσει, έφυγε από την Κωνσταντινούπολη τον Αύγουστο του 1451 και πήγε στη Ρώμη για να μην ξαναγυρίσει ποτέ.

Ο Μουράτ Β΄ πέθανε στο Εντίρνε (Αδριανούπολη) στις 3 Φεβρουαρίου 1451. Ο θάνατός του κρατήθηκε κρυφός από τον μεγάλο βεζίρη Χαλίλ Τσανταρλί, ώστε να προλάβει ο πρίγκιπας Μωάμεθ να φτάσει στο Εντίρνε και ν' αναλάβει την εξουσία. Τελικά έφτασε στις 18 Φεβρουαρίου 1451 και την ίδια μέρα ανακηρύχτηκε από τον στρατό σουλτάνος Μωάμεθ ο Β΄.

Λίγο μετά την ενθρόνισή του, ο Μωάμεθ άρχισε να καταστρώνει σχέδια για να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη. Το πρώτο του βήμα ήταν να παραγγείλει την κατασκευή του φρουρίου Ρούμελι Χισάρ στην ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου, ακριβώς απέναντι από το Αναντολού Χισάρ. Το φρούριο ήταν έτοιμο το 1452, αποκόβοντας την Κωνσταντινούπολη από τη Μαύρη Θάλασσα.

Ο Κωνσταντίνος κατέβαλε απεγνωσμένες προσπάθειες για να πάρει βοήθεια από τη Δύση. Ο πάπας Νικόλαος Ε΄ διόρισε τον καρδινάλιο Ισίδωρο του Κιέβου παπικό λεγάτο στην Κωνσταντινούπολη. Έστειλε επίσης 200 Ναπολιτάνους τοξότες, οι οποίοι έφτασαν μαζί με τον Ισίδωρο στις 26 Οκτωβρίου 1452. Ο Ισίδωρος πίεσε τον Κωνσταντίνο να δεχτεί μια επίσημη διακήρυξη της Ένωσης, η οποία διαβάστηκε μεγαλόφωνα στην Αγία Σοφία στις 12 Δεκεμβρίου εκείνου του χρόνου. Αλλά το μεγαλύτερο μέρος

του πληθυσμού αρνήθηκε να δεχτεί την Ένωση και σταμάτησε να πηγαίνει στη Μεγάλη Εκκλησία.

Σ' όλη τη διάρκεια εκείνου του χειμώνα ο Κωνσταντίνος προετοιμαζόταν πυρετωδώς για την επερχόμενη πολιορκία, αποθηκεύοντας τρόφιμα και πυρομαχικά και κινητοποιώντας τους κατοίκους να επισκευάσουν τα αμυντικά οχυρώματα. Ανέθεσε στον Σφραντζή να κάνει απογραφή των αρτιμελών αντρών της πόλης, από την οποία προέκυψε ότι ο αριθμός έφτανε μονάχα τους 7.000, μαζί με τους Ενετούς και τους Γενουάτες που είχαν προσφερθεί να βοηθήσουν τους Έλληνες. Ο μικρός αριθμός των αξιόμαχων αντρών δείχνει πόσο είχε μειωθεί ο πληθυσμός της Κωνσταντινούπολης στο πρώτο μισό του δέκατου πέμπτου αιώνα, καθώς οι κάτοικοι έφευγαν από την καταδικασμένη πολιτεία αναζητώντας καταφύγιο στη Δύση. Οι μόνες άλλες ενισχύσεις ήρθαν από τους Γενουάτες και ήταν μια δύναμη 700 στρατιωτών με επικεφαλής τον Τζιοβάνι Ιουστινιάνι Λόνγκο, στον οποίο ανατέθηκε να διοικεί την άμυνα της πόλης, ενώ οι ντόπιοι Ενετοί έθεσαν τον στόλο τους στην υπηρεσία του αυτοκράτορα.

Ο Μωάμεθ έστειλε ολόκληρο τον στρατό του να προελάσει εναντίον της Κωνσταντινούπολης στις αρχές της άνοιξης του 1453 και η εμπροσθοφυλακή του στρατοπέδευσε μπροστά από το Θεοδοσιανό Τείχος τη Δευτέρα του Πάσχα, 2 Απριλίου. Τρεις μέρες αργότερα, ο Μωάμεθ έφτασε με τον υπόλοιπο στρατό του, μια δύναμη 80.000 περίπου αντρών, κι εγκατέστησε το αρχηγείο του στο ύψος της Πύλης του Αγίου Ρωμανού, στο μέσον του Θεοδοσιανού Τείχους. Στη συνέχεια ο σουλτάνος έστησε τα πυροβόλα του, το καμάρι των οποίων ήταν ένα τεράστιο κανόνι, γνωστό ως μπομπάρδα ή λουμπάρδα, με τ' όνομα Ουρβανός, που μπορούσε

να εκσφενδονίσει μια πέτρινη μπάλα βάρους πεντακοσίων κιλών σε απόσταση ενάμισι χιλιομέτρου. Ο πρώτος βομβαρδισμός άρχισε στις 6 Απριλίου, με τις τεράστιες μπάλες του Ουρβανού να χτυπούν αλύπητα τα χερσαία τείχη με ολέθριες συνέπειες. Αλλά κάθε νύχτα, όλος ο πληθυσμός δούλευε για να επισκευάσει τις ζημιές στα τείχη, ενώ ο αυτοκράτορας τους έδινε συμβουλές και θάρρος.

Ο τουρκικός στόλος απωθήθηκε όταν έκανε μια προσπάθεια να σπάσει την αλυσίδα που έκλεινε την είσοδο του Κεράτιου Κόλπου. Αργότερα όμως, στις 18 Απριλίου, το τουρκικό πεζικό εξαπέλυσε μια αιφνιδιαστική επίθεση στο τμήμα της οχύρωσης που είχε υποστεί τη μεγαλύτερη ζημιά. Ήταν το Μεσοτείχιον, εκεί όπου τα τείχη κατηφορίζουν προς την κοιλάδα του Λύκου. Αλλά παρά τη βιαιότητα της επίθεσης και την ερειπωμένη κατάσταση του τείχους, η έφοδος αποκρούστηκε. Δύο μέρες αργότερα, κατέπλευσαν τέσσερα πλοία με προμήθειες από τη Γένοβα και τη Σικελία, ξεφεύγοντας από τα τουρκικά πολεμικά πλοία, που προσπάθησαν να τα εμποδίσουν να μπουν στον Κεράτιο. Αλλά αυτή ήταν η τελευταία βοήθεια που έφτασε στην πόλη, αφού στις 22 Απριλίου ο Μωάμεθ διέταξε τους άντρες του να τραβήξουν τα πλοία του στόλου του πάνω από τα υψώματα του Πέρα και να τα κατεβάσουν στον Κεράτιο, παρακάμπτοντας τη μεγάλη αλυσίδα, με αποτέλεσμα να αποκτήσουν οι Τούρκοι τον έλεγχο του λιμανιού.

Ο τουρκικός βομβαρδισμός συνεχίστηκε μέχρι την Κυριακή 27 Μαΐου, όταν ο Μωάμεθ έστειλε μήνυμα ζητώντας παράδοση άνευ όρων, μολονότι προσφέρθηκε ν' αφήσει τον Κωνσταντίνο να φύγει σώος για να ιδρύσει κάπου αλλού ένα φέουδο κάτω από

οθωμανική επικυριαρχία. Ο σουλτάνος τούς έδωσε επίσης να καταλάβουν ότι θα έδειχνε «έλεος» στους κατοίκους της πόλης, αν παραδίνονταν· αλλιώς θ' αντιμετώπιζαν τις συνέπειες της μεγάλης οργής του. Ο Κωνσταντίνος απέρριψε την πρόταση του σουλτάνου, οπότε ο Μωάμεθ διέταξε τους βεζίρηδές του ν' αρχίσουν να ετοιμάζονται για μια γενική επίθεση εναντίον της Πόλης και υποσχέθηκε στους στρατιώτες του να τους αφήσει να τη λεηλατούν επί τρεις μέρες μόλις την κατακτούσαν.

Ο Κωνσταντίνος πέρασε την επόμενη μέρα κάνοντας τις τελικές προετοιμασίες για ν' αποκρούσει την επίθεση. Διέταξε να μεταφερθούν όλα τα ιερά λείψανα από τους ναούς της πόλης και να λιτανευτούν πίσω από τις εικόνες της Παναγίας Οδηγήτριας και της Παναγίας Βλαχερνίτισσας, που για τόσους αιώνες είχαν προστατέψει την Κωνσταντινούπολη από τους εχθρούς της.

Εκείνο το βράδυ, όλοι όσοι δεν είχαν υπηρεσία στα τείχη άρχισαν να συγκεντρώνονται στην Αγία Σοφία και να προσεύχονται για τη σωτηρία της πόλης. Ο Κωνσταντίνος εμφανίστηκε στη Μεγάλη Εκκλησία λίγο πριν τα μεσάνυχτα, συνοδευόμενος από τους Έλληνες και Ιταλούς ιππότες του, κι έπεσε γονατιστός μπροστά στην Αγία Τράπεζα, μένοντας εκεί αρκετή ώρα σε απόλυτη σιωπή. Στη συνέχεια πήγε στο παλάτι των Βλαχερνών μαζί με τον φίλο του τον Γεώργιο Σφραντζή. Σύμφωνα με μαρτυρία του Σφραντζή, ο Κωνσταντίνος μάζεψε τα μέλη της οικογένειάς του και τους αποχαιρέτησε έναν έναν, ζητώντας τους να τον συγχωρέσουν αν τους αδίκησε. «Πώς να περιγράψει κανείς τα κλάματα και τα βογκητά στο παλάτι;» γράφει ο Σφραντζής. «Ούτε από πέτρα ή ξύλο να 'ταν φτιαγμένος κανείς, δε θα μπορούσε να συγκρατήσει τα δάκρυά του». Φεύγοντας από το παλάτι, ο Κωνσταντίνος και

ο Σφραντζής πήγαν ιππεύοντας ως την Πύλη της Καλιγαριάς. Εκεί ξεκαβαλίκεψαν και ο Σφραντζής περίμενε, ενώ ο Κωνσταντίνος σκαρφάλωσε σ' έναν από τους πύργους εκεί κοντά για ν' αφουγκραστεί τους απειλητικούς ήχους του τουρκικού στρατού που προετοιμαζόταν για την τελική έφοδο. Ύστερα γύρισε πίσω και ξανανέβηκε στ' άλογό του. Ο Σφραντζής τότε αποχαιρέτησε για τελευταία φορά τον Κωνσταντίνο και παρακολούθησε τον αυτοκράτορα να κατευθύνεται προς το μετερίζι του στο Murus Bacchatureus το τμήμα του Μεσοτειχίου κοντά στην πύλη του Αγίου Ρωμανού.

Τα τουρκικά τάγματα μηχανικού δούλευαν όλη νύχτα, μπαζώνοντας την τάφρο μπροστά από το Θεοδοσιανό Τείχος κατά μήκος του Μεσοτειχίου, όπου θα γινόταν η κύρια έφοδος. Γύρω στις δύο το πρωί της Τρίτης 29 Μαΐου, ο Μωάμεθ, βλέποντας ότι οι προετοιμασίες είχαν ολοκληρωθεί, έδωσε το σήμα να ξεκινήσει η επίθεση. Η πρώτη έφοδος έγινε από τους Βασιβουζούκους, τις άτακτες εκείνες μονάδες αιφνιδιασμού, που ορμούσαν με άγριες πολεμικές κραυγές και με συνοδεία από τύμπανα και γκάιντες. Οι φύλακες στους πύργους μέσα στην Κωνσταντινούπολη άκουσαν τον θόρυβο κι άρχισαν να χτυπούν όλες τις καμπάνες των εκκλησιών της πόλης για να συνεγείρουν τους κατοίκους. Στο μεταξύ οι Βασιβουζούκοι είχαν διασχίσει την τάφρο και είχαν στήσει πάνω στα τείχη τις κινητές πολιορκητικές τους σκάλες, μερικές από τις οποίες είχαν φτάσει ψηλά μέχρι τις επάλξεις πριν τις ρίξουν κάτω οι αμυνόμενοι. Μετά από δυο ώρες σκληρής μάχης, οι Βασιβουζούκοι αποσύρθηκαν, αφού εξάντλησαν τους υπερασπιστές της πόλης με την ανελέητη επίθεσή τους.

Στη συνέχεια ο Μωάμεθ έστειλε ένα δεύτερο κύμα στρατού,

το τακτικό πεζικό της Ανατολίας με επικεφαλής τον Ισάκ Πασά. Την έφοδο αυτή συνόδευε σφοδρός βομβαρδισμός από το τουρκικό πυροβολικό. Μια ώρα πριν χαράξει, ο Ουρβανός κατάφερε ένα εύστοχο χτύπημα στο Μεσοτείχιον, δημιουργώντας ρήγμα απ' όπου άρχισαν να μπαίνουν στην πόλη κάπου 300 άντρες του τουρκικού πεζικού. Αλλά γρήγορα περικυκλώθηκαν και σκοτώθηκαν από τους υπερασπιστές της πόλης, με επικεφαλής τον ίδιο τον αυτοκράτορα. Το γεγονός αυτό ανέκοψε την ορμή της επίθεσης και ανάγκασε τον Ισάκ Πασά ν' αποσύρει το πεζικό του.

Στη συνέχεια ο σουλτάνος έφερε τους γενίτσαρους, το επίλεκτο σώμα του οθωμανικού στρατού. Αυτοί είχαν διαταγή να προωθηθούν στους προμαχώνες του εσωτερικού τείχους, όπου πάλεψαν σώμα με σώμα με τους υπερασπιστές της πόλης. Ορισμένοι απ' αυτούς πέρασαν μέσα από μια κρυφή είσοδο, την Κερκόπορτα, και, αφού κατέλαβαν έναν πύργο πλάι στην πύλη, έστησαν εκεί την τουρκική ημισέληνο. Εκείνη τη στιγμή ο Ιουστινιάνι τραυματίστηκε βαριά κι ο Κωνσταντίνος έτρεξε κοντά του παρακαλώντας τον να μην εγκαταλείψει το πόστο του. Αλλά ο Ιουστινιάνι δεν μπόρεσε να μείνει και οι άντρες του τον μετέφεραν σ' ένα γενοβέζικο καράβι που βρισκόταν στον Κεράτιο.

Τότε ο σουλτάνος διέταξε να γίνει κι άλλη έφοδος στα τείχη, από μια ομάδα που την οδηγούσε ένας γιγαντόσωμος γενίτσαρος, ο Ουλουμπατλί Χασάν. Ο Χασάν κατάφερε ν' ανέβει στους προμαχώνες του εσωτερικού τείχους πριν τον χτυπήσουν, ενώ οι άντρες του πάσχιζαν ν' ανοίξουν δρόμο μέσα στην πόλη. Ύστερα, βλέποντας την ημισέληνο να κυματίζει πάνω στον πύργο δίπλα στην Κερκόπορτα, φώναξαν ότι η πόλη είχε παρθεί και, καθώς οι αμυνόμενοι κλονίστηκαν, οι Τούρκοι άρχισαν να ξεχύνονται

μέσα από τα τείχη. Ο Κωνσταντίνος προσπάθησε ν' ανακόψει τον χείμαρρο και, την τελευταία φορά που τον είδαν, βρισκόταν στο πόστο του στο Murus Bacchatureus πολεμώντας γενναία πλάι στον πιστό του σύντροφο Ιωάννη Δαλματά. Το σώμα του αυτοκράτορα δεν αναγνωρίστηκε ποτέ, μολονότι η παράδοση λέει ότι οι ντόπιοι Έλληνες το έθαψαν κρυφά σε μια εκκλησία της συνοικίας που ήταν γνωστή ως Βέφα.

Οι τελευταίοι θύλακες αντίστασης εξουδετερώθηκαν πριν μεσημεριάσει, οπότε πολλοί από τους Ιταλούς που είχαν γλιτώσει έφυγαν με τα ενετικά πλοία, εγκαταλείποντας τους Έλληνες στη μοίρα τους. Τότε ο Μωάμεθ άφησε ελεύθερους τους στρατιώτες του να λεηλατήσουν την Κωνσταντινούπολη επί τρεις μέρες, με τον όρο ότι δεν θα κατέστρεφαν τα κτίρια της πόλης, που τώρα του ανήκαν. Αλλά από περιγραφές της εποχής φαίνεται ότι ο τουρκικός στρατός κατέστρεψε μεγάλο μέρος της πόλης σ' αυτό το όργιο λεηλασίας, εξανδραποδισμού, βιασμών και σφαγής. Αρκετοί χρονικογράφοι εκείνης της περιόδου μιλούν για τη φρίκη της άλωσης της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους. Η πιο αξιόπιστη περιγραφή είναι ίσως εκείνη του Κριτόβουλου του Ίμβριου, ο οποίος υπολόγισε ότι κάπου 4.000 άτομα από τον άμαχο πληθυσμό σκοτώθηκαν όταν έπεσε η πόλη. Ο Κριτόβουλος περιγράφει την είσοδο του σουλτάνου Μωάμεθ στη μεγάλη πολιτεία, που είχε μόλις εκπορθήσει, και το σοκ που ένιωσε βλέποντας την τόση καταστροφή γύρω του:

> Μετά απ' αυτό, ο σουλτάνος μπήκε στην Πόλη και κοίταξε γύρω περιμένοντας να δει το πελώριο μέγεθός της, τη θέση της, το μεγαλείο και την ομορφιά της, τον μεγάλο πληθυσμό της, τη γοητεία της και την πολυτέλεια των ναών και των δη-

μοσίων κτιρίων της... Όταν είδε ότι πάρα πολλοί άνθρωποι είχαν σκοτωθεί... και την απόλυτη ισοπέδωση της Πόλης, ένιωσε μεγάλη λύπη και μετάνιωσε όχι λίγο για την καταστροφή και τη λεηλασία. Δάκρυα κύλησαν από τα μάτια του καθώς αναστέναζε βαθιά και με πάθος, λέγοντας: «Τι πόλη παραδώσαμε στη λεηλασία και τον όλεθρο!».

Την ίδια μέρα ο σουλτάνος επιθεώρησε τα ερείπια του Μεγάλου Παλατίου στον Πρώτο Λόφο, που οι αυτοκράτορες του Βυζαντίου το είχαν εγκαταλείψει από χρόνια, προτιμώντας το ανάκτορο των Βλαχερνών. Όπως ο Πορθητής βάδιζε μέσα στις γκρεμισμένες αίθουσες του παλατιού τον έπιασε βαθιά θλίψη κι, όπως αναφέρει ένας Τούρκος χρονικογράφος, συγκινήθηκε τόσο ώστε άρχισε ν' απαγγέλει ένα μελαγχολικό δίστιχο του Πέρση ποιητή Σααντί:

Η αράχνη ανοιγοκλείνει την αυλαία στο Παλάτι των Καισάρων.

Η κουκουβάγια σφυρίζει το νυχτερινό της κάλεσμα στους Πύργους του Αφρασιάμπ.

ΤΖΟΝ ΦΡΙΛΙ

Μια πόλη στη λογοτεχνία

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

Πολύπαθη, πολύβουη, πολύμορφη, πανέμορφη, ελκυστικής ασχήμιας, αξεπέραστη, βασιλεύουσα, «Aziz Istanbul», τελικά μια απ' τις συγκλονιστικότερες πολιτείες που έστησαν οι άνθρωποι για να εμπαίξουν αναιδώς το θείον δέος... και τα κατάφεραν... Αυτή ακριβώς την αίσθηση άπειροι σημαντικοί και μικρόνοες ποιητές και συγγραφείς προσπάθησαν να αποτυπώσουν σε κείμενα αληθινής όσο και εσφαλμένης κατάθεσης. Γιατί η Πόλη αυτή διαρκώς αναγεννάται και μεταλλάσσεται, επιβλητικά απρόσιτη, ξεγελώντας την κοινή λογική και την περιχαρακωμένη σοφία των λογίων.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΞΑΝΘΟΥΛΗΣ

Ο Γιάννης Ξανθούλης σαν αιρετικός περιπατητής περιδιαβαίνει την Κωνσταντινούπουλη ανθολογώντας κείμενα που ανασυνθέτουν την εικόνα της, τηρώντας, όσο είναι αυτό δυνατό, αποστάσεις από τη θεραπεία της νοσταλγίας, σ' έναν γοητευτικό τόμο που περιλαμβάνει φωτογραφίες του Ara Güler, μιας μεγάλης μορφής της σύγχρονης φωτογραφίας.

ISBN: 978-618-03-0429-9

9 786180 304299

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ.: 80429